

ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ
НАРОДНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ECONOMICS & MANAGEMENT
OF NATIONAL ECONOMY

УДК 631.115.1
JEL Classification Q280

Кропивко Максим

к.е.н., с.н.с., докторант, ННЦ „Інститут аграрної економіки”, м. Київ, Україна

E-mail: krop2002@ukr.net

ОСОБИСТІ СЕЛЯНСЬКІ ГОСПОДАРСТВА: ФЕНОМЕН ЧИ ОБ’ЄКТИВНІ ОБСТАВИНИ?

Kropyvko Maksym

PhD, doctoral candidate, senior researcher fellow, National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy", Kyiv, Ukraine

E-mail: krop2002@ukr.net

SUBSIDIARY FARMING: PHENOMENON OR OBJECTIVE CIRCUMSTANCES?

Анотація

Актуальність. Діяльність особистих селянських господарств суттєво впливає не лише на виробництво сільськогосподарської продукції нашої країни, а й є одним із основних джерел доходів їхніх членів. При цьому, у періоди економічних криз чи інших соціальних потрясінь виробництво сільськогосподарської продукції цією формою господарювання має динаміку до зростання. Так, протягом останніх двадцяти чотирьох років існування в Україні господарствами населення, основною складовою яких є особисті селянські господарства, вироблялося від 29,6% у 1990 р. і до 45% у 2014 р. валового виробництва продукції сільського господарства.

Однак, за сучасних процесів щодо входження України до європейської спільноти імплементації потребують дослідження правових засад умов і стандартів ведення сільськогосподарської діяльності сімейними формами господарювання країн ЄС.

Мета. Дослідження інституційних аспектів ведення сільськогосподарської діяльності господарств зарубіжних країн, заснованих на засадах сімейної форми господарювання, зокрема країн ЄС.

Методи. Застосувавши діалектичний метод пізнання й системний підхід, прийоми абстрактно-логічного методу й дослідивши праці вітчизняних і закордонних вчених, можна прийти до висновку, що відмінність в організаційно-економічних умовах і правових засад господарювання особистих селянських господарств, порівняно з аналогічними господарствами, заснованими на сімейній формі господарювання, економічно-розвинених країн світу, полягає у наданні ОСГ України статусу суб’єкта неприбуткової діяльності, а отже й не обкладання податком на прибуток.

Результати. За усіма іншими параметрами ОСГ України цілком відповідають практиці існування сімейних фермерських господарств ЄС. Так у 2010 році в країнах ЄС 28 налічувалося 5,7 млн. ферм розміром не більше 2 га землі і, лише в одній Румунії, число таких ферм становило 2,7 млн. од. При цьому, аналогічно до вітчизняних особистих селянських господарств, більшість дрібних сімейних ферм ЄС являють собою напівнатуральні господарства: вони продають менше 50% виробленої ними продукції, а решту використовують для споживання у власному господарстві.

Перспективи. Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що незважаючи на юридичне віднесення ОСГ до суб'єкта неприбуткової діяльності, організаційно-правові та виробничі відносини у цих господарствах цілком відповідають вимогам ЄС до виробників сільськогосподарської продукції заснованих на засадах сімейної форми господарювання. Тому потребує законодавчого й методологічного обґрунтування можливість товарного виробництва сільськогосподарської продукції ОСГ, шляхом врахування умов і стандартів ведення сільськогосподарської діяльності в країнах ЄС.

Ключові слова: господарства населення, особисті селянські господарства, сімейна форма господарювання, сімейні фермерські господарства.

Abstract

Introduction. Private farms business significantly impacts not only on agricultural production in our country, but also on one of the main sources of income of their members. Thus in times of economic crisis or other social upheavals agricultural production this dynamic form of management must increase. So for the past twenty-four years of existence in Ukraine households, the main component of which is personal farms, produced from 29.6% in 1990 to 45% in 2014 gross agricultural production.

However, current processes of Ukrainian entry into the European community need to study the implementation of legal principles and standards of conditions of family forms of agricultural management in EU countries.

Purpose. Research institutional aspects of agricultural economies of foreign countries based on the principles of family forms of management, including the EU.

Methods. Applying the dialectical method of knowledge and a systematic approach, methods of abstract-logical method and studied the works of local and foreign scientists can conclude that the difference in organizational, economic conditions and legal principles of managing private farms, compared with similar households constructed on family-based management economically-developed countries, is to OSG Ukraine the status of a non-profit entity and, therefore, does not levy income tax.

Results. For all other parameters OSG Ukraine are consistent practice, the existence of family farms EU. So in 2010, the 28 EU countries were 5,7 million. Farms smaller than 2 hectares of land, and only one in Romania, the number of farms was 2,7 million. Units. Thus, similar to domestic private farms, the majority of small family farms are semi-subsistence EU economy: they sell less than 50% of their products, and the rest is used for consumption in their own economy.

Discussion. Past studies suggest that despite of the legal classification of OSG subject to non-profit activities, organizational, legal and industrial relations in these farms satisfy the requirements of EU agricultural production based on principles of family forms of management. Therefore the opportunity of agricultural production OSG, by taking into account the conditions and standards of agricultural activities in the EU, needs legislative and methodological explanation.

Keywords: households, private farms, family-based economic family farms.

Аннотация

Актуальность. Деятельность личных крестьянских хозяйств существенно влияет не только на производство сельскохозяйственной продукции нашей страны, но и является одним из основных источников доходов их членов. При этом в периоды экономических кризисов или иных социальных потрясений производство сельскохозяйственной продукции этой формой хозяйствования имеет динамику к росту. Так в течение последних двадцати четырех лет существования в Украине хозяйств населения, основной составляющей которых являются личные

крестьянские хозяйства, производилось от 29,6% в 1990 г. до 45% в 2014 году валовой продукции сельского хозяйства.

Однако современные процессы, связанные с вхождением Украины в европейское сообщество, требуют исследования правовых основ условий и стандартов ведения сельскохозяйственной деятельности семейными формами хозяйствования стран ЕС.

Цель. Исследование институциональных аспектов ведения сельскохозяйственной деятельности хозяйств зарубежных стран, основанных на принципах семейной формы хозяйствования, в частности стран ЕС.

Методы. Применяв диалектический метод познания и системный подход, приемы абстрактно-логического метода и исследовав труды отечественных и зарубежных ученых можно прийти к выводу, что различие в организационно-экономических условиях и правовых основ хозяйствования личных крестьянских хозяйств, по сравнению с аналогичными хозяйствами, основанными на семейной форме хозяйствования экономически развитых стран мира, заключается в предоставлении ОСГ Украина статуса субъекта неприбыльной деятельности, а следовательно и не обложения налогом на прибыль.

Результаты. По всем другим параметрам ОСГ Украина полностью соответствуют практике существования семейных фермерских хозяйств ЕС. Так в 2010 году в странах ЕС 28 насчитывалось 5,7 млн ферм размером не более 2 га земли и лишь в одной Румынии число таких ферм составило 2,7 млн ед. При этом, аналогично отечественным личным крестьянским хозяйствам, большинство мелких семейных ферм ЕС представляют собой полунатуральные хозяйства: они продают менее 50% производимой ими продукции, а остальное используют для потребления в собственном хозяйстве.

Перспективы. Проведенные исследования позволяют утверждать, что, несмотря на юридическое отнесения ОСГ к субъекту неприбыльной деятельности, организационно-правовые и производственные отношения в этих хозяйствах полностью соответствуют требованиям ЕС к производителям сельскохозяйственной продукции, основанных на принципах семейной форме хозяйствования. Поэтому требует законодательного и методологического обоснования возможность товарного производства сельскохозяйственной продукции ОСГ, путем учета условий и стандартов ведения сельскохозяйственной деятельности в странах ЕС.

Ключевые слова. Хозяйства населения, личные крестьянские (подсобные) хозяйства, семейная форма хозяйствования, семейные фермерские хозяйства.

Актуальність. У різні періоди існування України результати діяльності особистих селянських господарств, які є найбільш численною формою господарств населення істотно впливали не лише на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, а й були одним з основних джерел існування їхніх членів. Так, протягом останніх двадцяти чотирьох років існування в Україні цією формою господарювання вироблялося від 29,6% у 1990 р. і до 45% у 2014 р. валового виробництва продукції сільського господарства. При цьому у періоди економічних криз чи інших соціальних потрясінь виробництво сільськогосподарської продукції господарствами населення зростало. Так, у 1991 р. питома вага цих господарств у валовому виробництві продукції рослинництва складала 33,0%, 1996 – 52,3, 2001 р. – 61,6, а у 2009 р. – 51,4%.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Однак, ще й нині відбуваються наукові дискусії не лише із визначення форм і видів господарств населення, а й відповідності особистих селянських господарств організаційно-економічним і правовим засадам щодо ведення господарської діяльності у сільському господарстві та, у зв'язку з цим, пошуку шляхів імплементації правових засад господарювання ОСГ до умов і стандартів ведення сільськогосподарської діяльності сімейними формами господарювання країн ЄС.

Мета. Дослідження інституційних аспектів ведення сільськогосподарської діяльності господарств зарубіжних країн, заснованих на засадах сімейної форми господарювання, зокрема країн ЄС.

Методи. Методологічною і теоретичною основою статті є законодавство зарубіжних країн, праці вітчизняних і закордонних вчених, а також результати власних досліджень. У статті використано діалектичний метод пізнання та системний підхід, а також прийоми абстрактно-логічного методу, а саме: аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія і співставлення.

Результати. Діяльність селянських господарств, заснованих на сімейній формі господарювання, відіграє вагомий роль у забезпеченні сільськогосподарською продукцією усіх без виключення країн світу. При цьому розвиток форм селянських господарств, насамперед, пов'язаний як з внутрішніми, так і зовнішніми процесами, які протікають у суспільстві та впливають на розвиток країни.

Так, незважаючи на багаточисельність організаційно-правових форм, що здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції, залежно від рівня товарності і матеріально-технічної оснащеності, їх можна поділити на три основні групи, а саме:

- 1) споживче та напівтоварне господарство, засноване на ручній праці і місцями використовує живу тяглову силу;
- 2) товарне і напівтоварне господарство, яке використовує ручну працю і живу тяглову силу;
- 3) товарне господарство, яке застосовує сучасні технічні засоби та наукоємні технології виробництва [1].

Так, до першої групи відносяться господарства з общинними і родово-племінними відносинами. Такі господарства поширені в тропічних областях Азії, Африки та Південної Америки.

До другої групи відносяться товарні і напівтоварні господарства, які переважно займаються спеціалізованим і багатогалузевим виробництвом з різною матеріально-технічною оснащенням. Такі господарства поширені в країнах з перехідною економікою Східної Європи, СНД і деяких країнах Східної Азії та на Кубі. При цьому дослідники стверджують, що у цій групі селянські господарства різняться за критеріями екстенсивності ведення господарювання. Так, селянські господарства, які провадять екстенсивне землеробство та пасовищне тваринництво, розвинені в республіці Казахстан та Монголії, а також у північній частині Російської Федерації. Інтенсивне ж землеробство і тваринництво провадять селянські господарства України, більшої частини Російської Федерації, Республіки Білорусь, Чехії, Угорщини, Китаю та Куби [1].

Усі селянські господарства країн Східної Європи, крім країн СНД, а також англо-американського регіону, насамперед Великобританії, США і Канади, відносяться до третьої групи поділу за рівнем товарності і матеріально-технічної оснащеності. Господарствам цієї групи притаманне товарне ведення сільськогосподарської діяльності із застосуванням новітньої техніки і технології.

Окрім того, у Мексиці та країнах Центральної Америки представлений широкий діапазон різних організаційно-правових форм сімейних селянських господарств. Сучасні організаційно-економічні й правові засади господарювання таких господарств тут суттєво

різняються. Їх можна класифікувати від форми примітивного общинного та напівтоварного виробництва, а також як латифундиську форму господарювання. Окрім того, залежно до державного устрою, сімейні селянські господарства відносяться як до товарного капіталістичного, так і до соціалістичного кооперативно-державного [1].

Дослідження науковців і спеціалістів ФАО доводять, що основними факторами які впливають на вибір і розвиток будь-якої організаційно-правової форми, заснованої на сімейно-трудовах відносинах є законодавство і політичні фактори які впливають на реалізацію земельної реформи даної країни [2, с. 4-5].

У цілому ж, не дивлячись на внутрішньо-регіональні розбіжності, організаційно-правові форми, засновані на сімейно-трудовах відносинах, є центральною ланкою сільського господарства і економіки сільського регіону, виступаючи як працедавцями, так і землекористувачами.

Так, відповідно до досліджень З. Лермана, незважаючи на переважаючу корпоративну форму організації сільськогосподарського підприємства, індивідуальними фермерами у країнах СНГ виробляється понад 62% валової сільськогосподарської продукції, а у Центральній Азії та на Кавказі ця частка становить 88 і 97% [3, с. 5]

При цьому проведені дослідження свідчать, що в аграрному праві більшої частини країн світу основними визначальними ознаками господарств населення є:

1) форма сільськогосподарського виробництва, основу якої становить праця громадян і членів їх сімей, приватна власність на засоби виробництва, а також право власності, володіння чи оренди земельною ділянкою;

2) тісний зв'язок, пов'язаний з суспільним виробництвом, а також додаткове джерело доходів сім'ї;

3) споживчий характер господарювання, оскільки вироблена в господарстві продукція споживається безпосередньо виробником;

4) можливість реалізації надлишків сільськогосподарської продукції на місцевих ринках, через організацію споживчої кооперації, а також продаж іншим юридичним чи фізичним особам [4, с. 234-236].

Цим критеріям відповідають дві організаційно-правові форми світового сільського господарства, а саме селянські господарства (господарства населення) та індивідуальні (малі) фермерські господарства. При цьому, виникнення й розвиток цих форм зумовлено еволюційними процесами у сільському господарстві.

Так, протягом тривалого часу Україна була складовою Російської Імперії та СРСР, що й нині має вплив на розвиток сільського господарства не лише нашої країни, а й усіх пострадянських країн.

Відповідно до історичного розвитку СРСР, селянські господарства у сучасному організаційно-економічному розумінні сформувалися в 1953 році. Такі господарства мали в особистій власності худобу і використовували працю членів господарств для забезпечення власних потреб у сільськогосподарській продукції й реалізації її решток за місцевими каналами збуту. Така форма господарювання отримала назву особисте підсобне господарство й проіснувала протягом усього часу функціонування СРСР. Особливістю цієї форми господарювання було право власності на земельні ділянки.

Так, члени особистих підсобних господарств лише користувалися наданими їм земельними ділянками, що належали або колективним, або радянським сільськогосподарським підприємствам. При цьому, право власності на усі засоби праці, у т.ч. й землю, в колективних сільськогосподарських підприємствах декларативно належали їхнім членам, а отже й членам селянських господарств, що отримали земельні ділянки для ведення особистого підсобного господарства. Фактично ж усі засоби праці як у колективних так і радянських сільськогосподарських підприємствах перебували у державній власності.

Після розпаду СРСР й перетворення його республік на незалежні держави відбулося перетворення особистих підсобних господарств у інші форми господарювання, що функціонують на засадах сімейної організації праці. Такими формами в усіх без винятку пострадянських країнах є фермерські господарства, а також різновиди господарств населення.

Проведені дослідження доводять, що, незважаючи на однакові «стартові» економіко-правові умови розвитку селянських господарств, заснованих на сімейній формі господарювання, вони різняться, залежно від багатьох аспектів, насамперед, історичних особливостей розвитку цієї форми у окремо взятій країні та правового устрою держави. Такий висновок підтверджується проведеними дослідженнями економіко-правового середовища найбільш наближених до умов України республік колишнього СРСР, а саме Російської Федерації, Республіки Білорусь та Республіки Казахстан.

Так, у найбільшій за площею й чисельністю населення, в тому числі й сільського, пострадянської країні – Російській Федерації, до сімейних форм господарювання відносяться селянські (фермерські) господарства та особисті підсобні господарства, які, у деякій мірі, є аналогом особистих селянських господарств населення України,

Відповідно до Федерального Закону Російської Федерації «О крестьянском (фермерском) хозяйстве» до такого господарства відносяться об'єднання громадян, пов'язаних спорідненістю і (або) властивістю, що мають у спільній власності майно й спільно здійснюють виробничу та іншу господарську діяльність (виробництво, переробку, зберігання, транспортування та реалізацію сільськогосподарської продукції), засновану на їхній особистій участі [5]. При цьому фермерське господарство у цій країні здійснює підприємницьку діяльність без утворення юридичної особи.

На відміну від селянського (фермерського) господарства особисте підсобне господарство ведеться з метою задоволення власних потреб сім'ї в продовольстві, а товарний характер має лише частина виробленої ними продукції. Однак і в цьому випадку отримані доходи спрямовуються не на комерційні цілі, а на особисте (сімейне) споживання [6]. При цьому, відповідно до Федерального закону Російської федерації "О личном подсобном хозяйстве", особисте підсобне господарство провадиться громадянином або громадянином і спільно проживаючими з ним і (або) спільно, здійснюючими з ним ведення особистого підсобного господарства членами його сім'ї, з метою задоволення особистих потреб на земельній ділянці, наданій і (або) придбаній для ведення особистого підсобного господарства [7]. Окрім того, відміна цієї форми господарювання від селянського (фермерського) господарства полягає у правових відносинах на земельні ділянки. Так члени особистого підсобного господарства можуть

обробляти земельні ділянки, що не лише належать їм на правах приватної власності, а й використовувати землі, які є власністю суб'єкта Федерації.

Особливості діяльності фермерських господарств Республіки Білорусь полягають, насамперед, у площі земельних ділянок, які можуть використовуватися цими господарствами. Так, відповідно до Указу Президента Республіки Білорусь від 3 березня 1998 р. № 95 "Про заходи щодо розвитку селянських (фермерських) господарств та посилення їх державної підтримки", розмір земельних ділянок, наданих для ведення селянського господарства фермерами Республіки Білорусь має складати не більше 100 га [8].

Відповідно, й організаційно-економічні умови функціонування особистих підсобних господарств, заснованих на сімейній формі господарювання у Республіці Білорусь, також мають суттєві відмінності за економічно-правовими відносинами України та Російської Федерації. Так, відповідно до чинного законодавства Республіки Білорусь, члени господарств населення не набувають права власності на житловий будинок, що споруджений на земельній ділянці особистого підсобного господарства, а діяльність членів таких господарств не визначається як сімейно-трудова, а отже й реалізація виробленої продукції оподатковується, згідно законодавства даної країни [8]. Окрім того, усі земельні ресурси знаходяться у державній власності Республіки Білорусь, а отже, у результаті невизначеності юридичного статусу, члени особистих підсобних господарств мають суттєвий фактор невизначеності, що у свою чергу, не дозволяє їм провадити ефективну підприємницьку діяльність.

Досить цікавими є організаційно-економічні умови розвитку селянських господарств у Республіці Казахстан. Так, незважаючи на вагомую роль господарств населення у виробництві сільськогосподарської продукції, насамперед тваринницької, у цій країні окремо не виділяється така організаційно-правова форма як особисте селянське чи особисте підсобне господарство. Відповідно до Закону Республіки Казахстан «О крестьянском или фермерском хозяйстве» № 214-І від 31.03.1998 р. селянським або фермерським господарством визнається трудове об'єднання осіб, в якому здійснення індивідуального підприємництва нерозривно пов'язане з використанням земель сільськогосподарського призначення для виробництва сільськогосподарської продукції, а також з переробкою та збутом цієї продукції.

При цьому членами селянського або фермерського господарства є подружжя, близькі родичі (батьки, діти, усиновителі, усиновлені, повнорідні та неповнорідні брати і сестри, дідусі, бабусі, онуки) та інші особи, які спільно ведуть спільне господарство [9]. Окрім того, відповідно Закону Республіки Казахстан «О крестьянском или фермерском хозяйстве» ці господарства можуть виступати у формах:

- селянського господарства, в якому підприємницька діяльність здійснюється у формі сімейного підприємництва, заснованого на базі спільної сумісної власності;
- фермерського господарства, заснованого для здійснення особистого підприємництва;
- фермерського господарства, організованого у формі простого товариства на базі спільної часткової власності на основі договору про спільну діяльність.

При цьому, практика діяльності селянських господарств Республіки Казахстан свідчить, що, незважаючи на юридичне віднесення цієї організаційно-правової форми до підприємницької діяльності, реально селянські господарства провадять свої господарську діяльність аналогічно до особистих селянських господарств України.

Дослідження свідчать, що єдиною відмінністю діяльності селянських господарств Республіки Казахстан від ОСГ України або ЛПХ Росії чи Республіки Білорусь є, насамперед, їхня спеціалізація на вирощуванні тваринницької продукції, адже майже 80% усього сукупного стада тварин Республіки Казахстан розміщується у селянських господарствах [10].

У той же час, законодавство Республіки Казахстан найбільш повно відповідає критеріям Європейського Союзу та англо-американського регіону щодо форм господарювання на селі [11]. Так, історичною основною виробничої ланки сільського господарства Європейського Союзу була сімейна ферма. Як правило, сімейна ферма має невеликі розміри, і хоча такі явища як колоніалізм, плантаційний тип господарювання, колективізація, а в останній період і індустріалізація сільського господарства призвели до виникнення нового типу виробничого агроформування – корпоративної ферми, сімейні ферми виконують завдання соціального спрямування: працевлаштування сільського населення та підтримання життєздатності сільських громад [12].

У цілому ж можна стверджувати, що суттєвої різниці у економічно-соціальних умовах господарювання ОСГ України й сімейних фермерських господарств Європейського Союзу та англо-американського регіону не має (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння економічно-соціальних умов господарювання ОСГ України й сімейних фермерських господарств Європейського Союзу та англо-американський регіону*

Показник	ОСГ	Сімейна ферма
Місія господарювання	Забезпечення власно виробленою сільськогосподарською продукцією членів сім'ї	Провадження агробізнесу. Забезпечення потреб сім'ї у продовольстві. Збереження історично-виниклого укладу життя
Форма власності на матеріально-технічні ресурси, у т.ч. й землю	Спільна сумісна	Спільна сумісна
Площа земельних угідь у перерахунку на середнє господарство, га	1,2 (28,8 понад 10 га)	2-11,6
Вид діяльності	неприбутковий	прибутковий
Форма видатків	Місцеві збори, плата за землю	Прибутковий податок, земельний податок, місцеві збори
Використання виробленої сільськогосподарської продукції	Забезпечення потреб сім'ї у сільгосппродукції, а також продаж її залишків на місцевих ринках збуту	Часткове самозабезпечення потреб сім'ї у сільгосппродукції, а також її продаж з метою отримання прибутку
Тип господарювання	екстенсивний	інтенсивний

*Джерело: власні дослідження та узагальнення

Так, враховуючи відмінності у меті існування сімейних ферм різних країн ЄС можна стверджувати, що їхня місія поляризується за багатьма аспектами. При цьому, сімейні фермерські господарства ЄС виступають і як класичний вид агробізнесу, направлений на отримання прибутку, і як класичні особисті селянські господарства, діяльність яких спрямована на забезпечення потреб сім'ї у продовольстві, і як «аматорські» господарства, функціонування яких спрямовано, насамперед, на збереження історично-складеного укладу життя на сільських територіях окремо взятої країни.

Проте, як стверджують учасники регіональної конференції країн Європи, присвяченої міжнародному року сімейних фермерських господарств у Європі і Центральній Азії, в усіх без виключення країнах сімейні фермерські господарства виступають основним роботодавцем сільськогосподарської галузі і великий відсоток сільського населення залежить від них, як від джерел засобів до існування [13].

Так, згідно матеріалів цієї регіональної конференції, у Європі сімейні фермерські господарства є центральною ланкою сільського господарства та економіки сільських районів. У країнах ЄС 28 в 2010 році налічувалося 11,9 млн. сімейних ферм, з яких 7 млн. розташовані в 13 нових країнах – членах ЄС. Їхня частка в загальній кількості фермерських господарств ЄС 28 становила 97%, у тому числі, 99% у нових країнах – членах ЄС. Однак багато сімейних ферм є дрібними господарствами. Так, у 2010 році в країнах ЄС 28 налічувалося 5,7 млн. ферм розміром не більше 2 га землі і, лише в одній Румунії, число таких ферм становило 2,7 млн. од. [13].

При цьому, більшість дрібних сімейних ферм являють собою напівнатуральні господарства: вони продають менше 50% виробленої ними продукції, а решту використовують для споживання у власному господарстві. У той же час напівнатуральні господарства розподіляються по території ЄС нерівномірно. Велика їхня частка зосереджена у нових країнах – членах ЄС і південних державах – членах з числа ЄС 15 (Греція, Італія та Португалія) [13].

Висновки і перспективи. Проведені дослідження свідчать, що відмінність в організаційно-економічних умовах і правових засад господарювання особистих селянських господарств, порівняно з аналогічними господарствами, заснованими на сімейній формі господарювання економічно-розвинених країн світу, полягає у наданні ОСГ України статусу суб'єкта неприбуткової діяльності, а отже й не обкладанні податком на прибуток. Це, перш за все, зумовлено специфічними особливостями у пострадянських країнах щодо менталітету сільських жителів і відсутністю пропозиції на ринку праці, що призвело до надання членам ОСГ статусу самозайнятих осіб. Окрім того, невеликі обсяги отриманих доходів не дозволяють членам ОСГ застосовувати новітню техніку і технології у сільськогосподарському виробництві і, як наслідок, розвивати свою діяльність екстенсивним шляхом.

За усіма іншими параметрами ОСГ України цілком відповідають практиці існування сімейних фермерських господарств ЄС.

Список використаних джерел

1. Типы сельского хозяйства мира. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ekonomgeo.ru/Booc/book45.php>.

2. Семейные фермерские хозяйства и роль гражданского общества. Материалы региональной конференции для Европы. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.fao.org/docrep/meeting/030/mj624r.pdf>.
3. Zvi Lerman. Land reform and farm performance in Europe and Central Asia: a 20 year perspective. Department of Agricultural Economics and Management, The Hebrew University of Jerusalem, Israel, 19 p.
4. Кузьмич И.П. Личные подсобные хозяйства: проблемы правового регулирования. [Электронный ресурс] / Режим доступа: www.law.bsu.by/pub/25/Kuzmich_2.doc.
5. Федеральный закон Российской Федерации «О крестьянском (фермерском) хозяйстве» № 74-ФЗ от 11 июня 2003 г. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=168304;fld=134;dst=1000000001,0;rnd=0.9945675878823798>.
6. Комментарии к Федеральному закону от 07.07.2003 № 112-ФЗ "О личном подсобном хозяйстве". [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.valnet.ru/m7-143.phtml>
7. Федеральный закон Российской Федерации "О личном подсобном хозяйстве" № 112-ФЗ от 7 июля 2003 г. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=168304;fld=134;dst=1000000001,0;rnd=0.9945675878823798>.
8. Правовое положение крестьянских (фермерских) хозяйств. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://studopedia.org/9-110668.html>.
9. Закон Республики Казахстан «О крестьянском или фермерском хозяйстве» № 214-І от 31 марта 1998 года. [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1009109.
10. Казахстан: Минсельхоз намерен обложить налогами личные подсобные хозяйства на селе [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://kazakh-zerno.kz/novosti/obzory-pressy-agronovosti/165291-kazakhstan-minselkhoz-nameren-oblozhit-nalogami-lichnye-podsobnye-khozyajstva-na-sele>.
11. Типы сельского хозяйства мира. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://ekonomgeo.ru/Booc/book45.php>.
12. Матеріали до обговорення проекту Закону України «Про ринок земель». [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.myland.org.ua
13. Матеріали регіональної конференції Європи, присвяченої міжнародному року сімейних фермерських господарств у Європі і Центральній Азії. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/meeting/030/mj624r.pdf>

References

1. Types of Agriculture of the world. Available at : <http://ekonomgeo.ru/Booc/book45.php>.
2. Family farms and the role of civil society. Proceedings of the Regional Conference for Europe. Available at : <http://www.fao.org/docrep/meeting/030/mj624r.pdf>.
3. Zvi Lerman. Land reform and farm performance in Europe and Central Asia: a 20 year perspective. Department of Agricultural Economics and Management, The Hebrew University of Jerusalem, Israel, 19 p.
4. Kuzmich I.P. Private farms: problems of legal regulation. Available at : www.law.bsu.by/pub/25/Kuzmich_2.doc.
5. Federal Law "On peasant (farmer) economy» № 74-FZ of June 11, 2003. Available at <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=168304;fld=134;dst=1000000001,0;rnd=0.9945675878823798>:
6. Commentary to the Federal Law of 07.07.2003 number 112-FZ "On personal subsidiary plots". Available at : <http://www.valnet.ru/m7-143.phtml>.

7. Federal Law "On personal subsidiary plots" № 112-FZ, dated July 7, 2003. Available at : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=168304;fld=134;dst=1000000001,0;rnd=0.9945675878823798>.
8. The legal status of private (peasant) farms. Available at : <http://studopedia.org/9-110668.html>.
9. The Republic of Kazakhstan Law "On peasant or farm» № 214-I of March 31, 1998. Available at : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1009109.
10. Kazakhstan: Ministry of Agriculture intends to impose taxes on private farms in the village. Available at : <http://kazakh-zerno.kz/novosti/obzory-pressy-agronovosti/165291-kazakhstan-minselkhoz-nameren-oblozhit-nalogami-lichnye-podsobnye-khozyajstva-na-sele>.
11. Types of Agriculture of the world. Available at : <http://ekonomgeo.ru/Booc/book45.php>.
12. Materials to discuss the draft Law of Ukraine "On Land Market". Available at : www.myland.org.ua.
13. Materials Europe regional conference dedicated to the International Year of family farms in Europe and Central Asia. Available at : <http://www.fao.org/docrep/meeting/030/mj624r.pdf>

УДК 378.146

JEL Classification I230

Морозевич Ольга

к.э.н., доцент кафедры маркетинга, Учреждение образования «Белорусский государственный экономический университет», г. Минск, Республика Беларусь

E-mail: moroa@yandex.ru

Голомазова Елена

м-р.э.н., ассистент кафедры маркетинга, Учреждение образования «Белорусский государственный экономический университет», г. Минск, Республика Беларусь

E-mail: elena-golomazova@yandex.ru

ИССЛЕДОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВЫПУСКНИКОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ С УЧЕТОМ ТРЕБОВАНИЙ РАБОТОДАТЕЛЕЙ

Morozevich Olga

PhD, Associate Professor, Assistant Professor of Chair of Marketing, Educational establishment "Belarus State Economic University", Minsk, Belarus

E-mail: moroa@yandex.ru

Holomazova Olena

Master of Economics, Assistant, Chair of Marketing, Educational establishment "Belarus State Economic University", Minsk, Belarus

E-mail: elena-golomazova@yandex.ru

RESEARCH OF COMPETITIVENESS OF GRADUATES CONSIDERING THE REQUIREMENTS OF EMPLOYERS